

Pregledni članak UDK 27–18:[111:159.9.016.1]

Primljeno 31. 5. 2015.

Matija Kovačević Adventističko teološko visoko učilište, Maruševac 82A, HR–42243 Maruševac
kovacevicmatija@yahoo.com**Tjelesna ontologija duše i zdravstvena reforma: adventistički zaokret u kršćanskoj antropologiji****Sažetak**

Prodorom platonske antropologije, kršćanstvom još od 2. stoljeća počinje dominirati dualizam, nepomučen ponešto holističkim tomizmom, a dodatno osnažen kartezijanizmom koji je kršćansku teologiju i dušu odgurnuo još dalje od tijela. Tek se šezdesetih godina 20. stoljeća teolozi počinju osvješćivati o daleko pozitivnijem i inkluzivnijem stavu Biblije prema tijelu. No, stoljeće prije toga, adventistički se pokret rađa u kondicionalizmu kakvog je iznio Hobbes u Levijatanu (XLIV). Čovjek nema dušu, on jest »živa duša« – tijelo oživljeno »dahom života« (Post 2,7). Bez tijela nema života, pa tako ni vječnog pakla. Ovome adventisti pridružuju i filozofiju zdravstvene reforme u kojoj njega tijela ima ključnu ulogu i o čemu ovisi intelektualni i duhovni napredak čovjeka, te na tom temelju grade obilnu zdravstvenu i obrazovnu praksu. Ova fizikalistička inačica kršćanske antropologije jedinstven je svjetonazorski doprinos filozofiji tijela i tema vrijedna akademske pažnje.

Ključne riječi

tijelo, duša, ontološka antropologija, adventistička antropologija, Postanak, *soma*, fizikalizam, dualizam, holizam

U knjizi *Čovjek nije sam: filozofija religije*, Abraham Joshua Heschel je rekao:

»Biblija nije čovjekova teologija, već Božja antropologija.«¹

Ipak, tijekom većeg dijela svoje povijesti, kršćanstvo je uvide u čovjekovo biće tražilo radije izvan Biblije – počevši već s 2. stoljećem. U želji da poganima predstave kršćanstvo kao racionalnu opciju, oci apologeti su kršćansku vjeru krenuli braniti pomoću ontoloških kategorija srednjeg platonizma, neopitagorejstva i stoicizma.² Nije dugo trebalo da antropološki dualizam inherentan ovim sustavima uspješno prodre u kršćanstvo i postane temeljni intepretacijski okvir za rasprave o tijelu i duši.³ Uspon neoplatonizma u

1

Abraham Joshua Heschel, *Man Is Not Alone: A Philosophy of Religion*, Jewish Publication Society of America, Philadelphia 1951., str. 129; Abraham Joshua Heschel, *Čovjek nije sam: filozofija religije*, Ex Libris, Rijeka 2010.

2

Za osvrt na napore apologeta 2. stoljeća da kršćanstvo racionaliziraju pomoću grčke filozofije, te posljedne promjene u kršćanskom pogledu na čovjeka, vidi: Raymond Martin,

John Barresi, *The Rise and Fall of Soul and Self: An Intellectual History of Personal Identity*, Columbia University Press, New York 2008., str. 55–69.

3

Ibid., str. 61–64; vidi također: Brian Edgar, »Biblical Anthropology and the Intermediate State«, *Evangelical Quarterly: An International Review of Bible and Theology*, 74 (1–2/2002), str. 27–45, ovdje str. 36.

3. stoljeću osigurao je trijumf platonske koncepcije ljudskog bića, koju je Augustinovo nasljeđe potom utvrdilo za gotovo cijelu novu eru. Nešto holiističkiji dualizam Tome Akvinskog, temeljen na Aristotelovu hilomorfizmu,⁴ ipak nije značajnije potresao povlaštenost duše nad tijelom: iako joj je tijelo potrebno za potpuniju osobnu egzistenciju, duša je ta koja konfigurira tijelo, a nakon njegova raspadanja ostaje samostalno i svjesno postojati kao *subzistent-na forma*. Osim toga, tomistička je metafizika razdvojila svijet na područje prirodnog i natprirodnog te »prirodni razum« povežala s prvim, a objavu s drugim.⁵ Descartes je ovu podjelu radikalizirao dihotomijom između objekta i subjekta. Prema Daleu Martinu,

»... [kao] pobožni katolik, Descartes je tražio znanstvenu metodologiju koja bi se mogla koristiti za proučavanje svijeta, bez prijetnje zahtjevu Crkve za ekskluzivnom jurisdikcijom u religijskim pitanjima kao što su stvarnost božanskog, objava Pisma, mogućnost volje i besmrtnost duše. (...) Mogli bismo biti ispričani ako malo pretjeramo i kažemo da je Descartes izumio kategoriju 'prirode' kao zatvoren, samostalan sustav, kojem je suprotstavio um, dušu, duhovno, psihološko i božansko.«⁶

Ukratko, kartezijanizam je oživio, pa i radikalizirao dualizam kakav je ovladao zapadnim svijetom od uspona neoplatonizma te odgurnuo kršćansku teologiju i dušu još dalje od tijela.

Očekivali bismo da je protestantska reformacija 16. stoljeća, zahvaljujući načelu »sola scriptura«, konačno razlučila biblijski sadržaj od neoplatonskog. Međutim, iako su odradili obiman posao u revitaliziranju mnogih zaboravljenih biblijskih učenja, reformatori su i dalje »pretpostavljali generalni filozofski okvir na kojem su izgrađene patristička i srednjovjekovna teologija.«⁷ Služili su se teološkom metodom koja je, riječima Fernanda Canalea, »opravdavala upotrebu ontoloških učenja [iz postojeće filozofije] kao temelja za definiranje referenata biblijske misli i doktrina.«⁸ Stoga, kada bi naišli na izraze poput 'duša' i 'tijelo', pripisivali bi im klasične dualističke koncepcije. Doduše, protest protiv indulgencija (čija se persuzivna snaga temeljila na čistilištu) Luthera je naveo da prihvati nauk o *spavanju duše* do uskrsnuća, što su zastupali i reformatori poput Wycliffea, Tyndalea i Milтона, no to učenje nikada nije zadobilo širu prihvaćenost. Nasuprot tome, Calvinova *Psychopannychia*, utvrdila je među protestantima, kao i Peti lateranski koncil među katolicima, dogmu o besmrtnosti duše.⁹ Umjesto teologa i bibličara, najglasniji protest protiv dualizma pružio je Hobbes, koji je u *Levijatanu* opsežno raspravio i dao biblijske egzegeze o tjelesnoj uvjetovanosti duše, žustro naglašavajući oprečnost Biblije i klasične antropologije. Jasno i nedvosmisleno, zaključio je da »ne postoji ni [jedan] drugi život, osim život tijela, ni besmrtnost [sve] do uskrsnuća.«¹⁰ No, pojavom biblijskog kritičizma, vođenog naturalističkim postavkama, u 18. i 19. stoljeću su mnogi stručnjaci za Novi zavjet izrazili sumnju u uskrsnuće, a to je pak za reakciju imalo »povećan naglasak među teolozima na besmrtnosti duše kao temelju za kršćansku nadu u zagrobni život.«¹¹

Tako je kršćanska teologija i u 20. stoljeće ušla čvrsto grleći dualizam. Tek sredinom stoljeća, kada se pojavio akademski pokret biblijske teologije, stručnjaci se od kredâ okreću biblijskom tekstu i otkrivaju da se biblijska učenja često radikalno razlikuju od crkvenih.¹² Nakon avangarde Niebuhra¹³ i Cullmanna,¹⁴ šezdesetih započinje revolucija prepoznavanja antropološkog monizma, odnosno holizma u Starom i Novom zavjetu. Na površinu izlazi stav Biblije prema tijelu, koji je korjenito pozitivniji i inkluzivniji od onoga tradicionalne teologije. Usporedno s time dolazi i do osvješćivanja razlike između grčkih i hebrejskih koncepcija.¹⁵ Jedan od plodnijih izlagača potonje bio je katolički filozof i egzeget Claude Tresmontant, koji je usmjeravao paž-

nju na hebrejsku prirodu prvotnog kršćanstva i uopće na postojanje biblijske metafizike.¹⁶ On je rekao:

»... kada kršćani danas, i vjekovima prije, govore o tijelima kao različitim od duša, smatrajući ih još i besmrtnima, (...) govore jezik Platona i Descartesa.«¹⁷

I Niebuhr je bio izričit:

»... posljedica dualizma na nauk o čovjeku je identificiranje tijela sa zlom i pretpostavljanje suštinske dobrote uma ili duha (...) [što] stoji u oštroj suprotnosti s biblijskim pogledom na čovjeka i postiže koban utjecaj na sve naknadne teorije o ljudskoj prirodi. Biblija ne zna ništa o dobrom umu i zlom tijelu.«¹⁸

Dok bi se kao uzrok ovog teološkog zaokreta mogla navesti seksualna revolucija koja je tijelo maknula s položaja tabu teme, jedan raniji zaokret u

4

Tomin je aristotelizam nesumnjivo bio i pod utjecajem augustinske tradicije i islamske neoplatonističke interpretacije Aristotela. Usp. Nancey Murphy, *Bodies and Souls, or Spirited Bodies?*, Cambridge University Press, Cambridge 2006., str. 14.

5

Caroline J. Simon, »Introduction to Thomas Aquinas, *Summa Theologiae*«, <http://www.hope.edu/academic/ids/171/Aquinas.html> (pristup: 27. svibnja 2015.). Za detaljniju analizu aristotelovskog dualizma kao ključnog utjecaja na moderne koncepcije o prirodnom i natprirodnom vidi: Paul G. Hiebert, *Transforming Worldviews: An Anthropological Understanding of How People Change*, Baker Academic, Grand Rapids 2008., str. 143–155.

6

Dale B. Martin, *The Corinthian Body*, Yale University Press, New Haven 1995., str. 4.

7

Fernando Canale, »The Quest for the Biblical Ontological Ground of Christian Theology«, *Journal of the Adventist Theological Society*, 16 (1–2/2005), str. 1–20, ovdje str. 5.

8

Ibid., str. 19.

9

Nancey Murphy, »Human Nature: Historical, Scientific, and Religious Issues«, u: Warren S. Brown, Nancey Murphy, H. Newton Malony (ur.), *Whatever Happened to the Soul? Scientific and Theological Portraits of Human Nature*, Fortress Press, Minneapolis 1998., str. 1–29, ovdje str. 23.

10

Thomas Hobbes, *Levijatan*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb 2004., str. 409.

11

N. Murphy, »Human Nature: Historical, Scientific, and Religious Issues«, str. 20.

12

Ibid., str. 21.

13

Reinhold Niebuhr, *The Nature and Destiny of Man: A Christian Interpretation. Volume One: Human Nature* [1941.], Westminster John Knox Press, Louisville 1996.

14

Oscar Cullmann, *Immortality of the Soul or Resurrection of the Dead? Witness of the New Testament*, Macmillan, New York 1958. Konzultirano e-izdanje: http://www.truthaccordingtoscripture.com/documents/death/immortality-resurrection/cullmann_immort-res.pdf (pristup: 27. svibnja 2015.).

15

Iako valja izbjeći monolitiziranje grčke misli, u njoj definitivno prevladava dihotomija duše i tijela, koja je hebrejskoj misli strana. Vidi: Joel B. Green, »'Bodies – That is, Human Lives': A Re-Examination of Human Nature in the Bible«, u: W. S. Brown et al. (ur.), *Whatever Happened to the Soul?*, str. 149–173, ovdje str. 159–161.

16

Doduše, u vlastitim zaključcima nije bio potpuno slobodan od grčkih ontoloških kategorija (vidi bilješku u Fernando Canale, »Objava i nadahnuće: metodologija za novi pristup«, *Biblijski pogledi*, 8 (2/1996), str. 167–191, ovdje str. 178). Iz njegovih se tekstova i dalje iščitava aristotelovski dualizam, npr.: »L'âme peut subsister sans informer une matière« (Claude Tresmontant, *Introduction à la théologie chrétienne*, Éditions du Seuil, Paris 1974., str. 390). Ipak, Tresmontant je među rijetkima razlikovao »metafiziku Biblije i metafiziku poganstva« (LeRoy E. Froom, *The Conditionalist Faith of Our Fathers: The Conflict of the Ages over the Nature and Destiny of Man, Vol. 2*, Review and Herald, Washington D.C. 1965., str. 919).

17

C. Tresmontant, *Introduction à la théologie chrétienne*, str. 394.

18

R. Niebuhr, *The Nature and Destiny of Man*, str. 7.

kršćanskoj antropologiji dogodio se oko stotinu godina prije, u vrijeme kada je društvom još uvijek suvereno vladao dualizam. Adventistički je pokret od svojih najranijih dana prihvaćao kondicionalistički pogled na besmrtnost duše, kakav je iznio Hobbes u *Levijatanu*. Temeljni tekst adventističke antropologije nalazi se u Postanku 2,7:

»Jahve, Bog, napravi čovjeka od praha zemaljskog i u nosnice mu udahne dah života. Tako postane čovjek živa duša.«¹⁹

‘Živa duša’ prijevod je hebrejskog ‘nefeš hayyah’, što znači ‘živo biće’ ili, doslovno, ‘živi grkljan’.²⁰ Isti izraz koristi se i za životinje, npr. u Postanku 1,24:

»I reče Bog: ‘Neka zemlja izvede živa bića [*nefeš hayyah*], svako prema svojoj vrsti: stoku, gmizavce i zvjerad svake vrste!»

I izraz ‘dah života’ – ‘nišmat hayyim’ – korišten je za životinje, primjerice, u Postanku 7,22, gdje je udružen s riječju ‘ruah’, što doslovno znači ‘vjetar’.²¹ Dah života nije čovjekov um ili duh – to je samo životna sila koju Bog udahnuje u tijelo koje je već oblikovano, sa svim svojim fizičkim, umnim i duhovnim sposobnostima. Tijelu se ne dodaje novi element – samo ga se oživljuje.²² Dok bi se Platonova antropologija mogla sažeti rečenicom »ta s neba uzet si bio – duh si, u duh ćeš se i vratiti«, antropologija Postanka kaže: »ta iz zemlje uzet si bio – prah si, u prah ćeš se i vratiti« (3,19). Čovjek je Zemljanin *par excellence*. Njegovo izvorište, konstitutivni element i dom je planet Zemlja, koji dijeli sa životinjama i od kojih se razlikuje samo kvalitativno, a ne ontološki. Kao i životinje, čovjek je samo oživljeno tijelo.²³ Kod Salomona koji se bliži smrti, razočaran isprazno provedenim životom, ova činjenica poprima i pesimističan ton:

»Jer zaista, kob ljudi i zvijeri jedna je te ista. Kako ginu oni, tako ginu i one; i dišu jednakim dahom, i čovjek ničim ne nadmašuje zvijer.«²⁴

Ipak, za razliku od životinja, čovjek je stvoren na sliku Božju i taj je *imago dei* sačinjen od oba spola:

»Na svoju sliku stvori Bog čovjeka, na sliku Božju on ga stvori, muško i žensko stvori ih.«²⁵

Isto tako, dok je životinje stvorio samo riječju (svojevrsnim božanskim »speech actom«), čovjeku posvećuje posebnu pažnju – oblikuje njegovo tijelo vlastitim rukama, a zatim mu u nosnice udahnuje dah života. Takav narativ daje živu sliku teo-antropičke bliskosti: čovjek se budi u život i prvo što ugleda jest lice Boga sagnutog nad njim. Čovjekova se uzvišenost ne sastoji u posjedovanju besmrtno duše, nego u dizajnu za posebno blizak i osviješten odnos s Bogom.²⁶ Čovjek jest teomorfan, ali je, kao i životinje, samo prah, materija. Kao što je tijelo bez daha mrtvo, tako je i dah bez tijela ništavan. Bestjelesna egzistencija nije moguća te adventisti stoga odbacuju i nauk o vječnom paklu, što je u teološkom dijalogu zadobilo značajniju pažnju također tek u 20. stoljeću.²⁷

Nakon vizije o zdravstvenoj reformi, koju je Ellen White dobila 1863.,²⁸ kondicionalizam se smješta u širi okvir biblijske antropologije u kojoj tijelo i zdravstvena reforma igraju ključnu ulogu. Upravo praktične posljedice adventističke antropologije njezin pogled na tijelo čine jedinstven – to nije samo doktrina, nego i stil života. Duhovnost, intelektualni razvoj i tjelesno zdravlje usko su povezani u holističkom organizmu čovjeka, ali i u misiološkoj organizaciji²⁹ – po uzoru na Krista koji nije samo propovijedao, nego je i služio tjelesnim potrebama ljudi, bilo da im je pružao hranu³⁰ ili ih je liječio.³¹ Premda postoje raniji primjeri kršćanskih pojedinaca i njihovih pokreta koji

su evanđeosku misiju shvaćali na holistički način (npr. John Wesley, metodiški propovjednik, misionar-lijječnik, vegetarijanac iz zdravstvenih razloga i promicatelj apstinencije od alkohola i kave³²), Adventistička je crkva zdravstvenu reformu kao *denominacija* globalnim konsenzusom usvojila u službeni izjavu o svojoj teologiji.³³

19

Ako drukčije nije navedeno, biblijski tekstovi u ovom radu preuzeti su iz prijevoda Jeruzalemske Biblije (Kršćanska sadašnjost, Zagreb 2011.).

20

Aecio E. Cairus, »Nauk o čovjeku«, *Biblijski pogledi*, 17–18 (1–2/2001), str. 9–36, ovdje str. 18.

21

Ibid., str. 19.

22

Ellen White (opetovano citirana u ovom radu zbog svog opširnog opusa i njegova kontinuiranog utjecaja na razvoj adventizma) ovakav je pogled eksplicitno izrazila: »Kada je Bog načinio čovjeka na svoju sliku, ljudska forma je bila savršena u cijelom svom uređenju, ali bila je bez života. Zatim je osobni, samopostojeći Bog udahnuo u tu formu dah života, i (...) [s]vi dijelovi ljudskog organizma su bili pokrenuti. Srce, arterije, vene, jezik, ruke, noge, osjetila, percepcije uma – sve je započelo svoj rad, i sve je stavljeno pod zakon. Čovjek je postao živa duša.« (Ellen G. White, *Ministry of Healing*, Review and Herald, Washington D.C. 1905., str. 415; Ellen G. White, *Služba liječenja*, Znaci vremena, Zagreb 2014.)

23

Premda se ne bavi ovim izrazom kao označiteljem životinjâ, i Dunn prepoznaje da se hebrejska ideja o duši razlikuje od »grčke ideje duše kao osobe zatočene unutar materijalnog tijela«; hebrejska »živa duša« je »oživljeno tijelo, cijela osoba animirana dahom Božjim« (James D. G. Dunn, *The Epistles to the Colossians and to Philemon*, Wm. B. Eerdmans Publishing, Grand Rapids 2014., str. 255).

24

Propovjednik 3,19.

25

Postanak 1,27.

26

Iako je čovjek zamišljen kao posrednik i predstavnik Boga i njegove skrbi nad životinjama, pošto su prvotni plan i stopa razvoja stvorenja obustavljeni Padom, iz adventističke perspektive nije isključena veća razina osviještenog odnosa s Bogom koju bi životinje mogle imati u budućnosti obnovljenog svijeta. Uz to, mnogi ljudi ne koriste svoj potencijal za bliskost s Bogom, pa su životinje već sada bliže Bogu i proslavljaju ga bolje od pobunjenih ljudi. Zato White poziva: »Pridružite se pticama u pjesmama slavljenja [Boga].« (Ellen G.

White, *Odgovorno roditeljstvo*, Znaci vremena, Zagreb 2014., str. 37.)

27

John Stott, John Wenham, Clark Pincock, Edward Fudge i N. T. Wright neki su od poznatijih teologa koji su se usprotivili postojanju vječnog pakla, a vjerojatno najviše prašine i protivljenja od strane evangeličkog svijeta podigla je Fudgeova studija *The Fire that Consumes: A Biblical and Historical Study of the Doctrine of Final Punishment* [1982.], Wipf & Stock, Eugene, Oregon 2011.

28

Vidi: Herbert Douglass, *Messenger of the Lord*, str. 281–285; Ronald L. Numbers, *Prophetess of Health: A Study of Ellen G. White*, Wm. B. Eerdmans Publishing Co., Grand Rapids 2008., str. 132–137.

29

Za studiju o ranom razvoju holističkog djelovanja Adventističke crkve, vidi P. Gerard Damsteegt, *Foundations of the Seventh-Day Adventist Message and Mission*, Andrews University Press, Berrien Springs 1977., str. 220–241.

30

Matej 14,14–20; Marko 6,34–42; 8,1–9; Luka 9,12–17; Ivan 6,5–13.

31

Umjesto nabiranja pojedinačnih slučajeva, poslužiti će Matej 9,35 koji sažima Isusov *modus operandi*: »I obilazio je Isus sve gradove i sela učeći po njihovim sinagogama, propovijedajući Evanđelje o Kraljevstvu i liječeći svaku bolest i svaku nemoć« (kurziv dodan). Adventisti u ovome uočavaju holistički pristup služenju umnim, duhovnim i tjelesnim potrebama.

32

Na potonje dvije informacije mi je u osobnoj komunikaciji skrenuo pozornost Joshua Rhone, wesleyjanski pastor, doktorand i potporni mentor za studente na daljinu Sveučilišta u Birminghamu.

33

Generalna konferencija Adventista sedmog dana, »Temeljna vjerovanja adventista sedmog dana«, u: George R. Knight, *Potruga za identitetom. Razvoj adventističkih vjerovanja*, Adventističko teološko visoko učilište, Maruševec 2014., str. 120. Vidi također: <http://www.adventist.org/vitality/health> (pristup: 27. svibnja 2015.).

Bogat uvid u adventističku filozofiju zdravstvene reforme pružaju spisi Ellen White, čije savjete adventisti razgranjuju i primjenjuju, proizvodeći tako prostran krajolik holističke teorije i prakse. Iako vode preko 640 medicinskih ustanova diljem svijeta, ono po čemu su najpoznatiji je preventiva, koja čini jezgru adventističke zdravstvene poruke.³⁴ Tijelo je važno njegovati jer nas je Bog stvorio kao tjelesna bića i mi ga proslavljamo ne samo unutarnjim životom, nego i tijelom. Prema White,

»... praktično poznavanje znanosti ljudskog života neophodno je da bismo proslavljali Boga u našim tijelima. Zato je od najveće važnosti da među predmetima odabranim za djetinjstvo fiziologija zauzme prvo mjesto.«³⁵

Tjelesno je zdravlje bitno i za duhovnost jer pomaže lakšem prepoznavanju Božje riječi.³⁶ Štoviše, Ellen White je 1871. dala jednu izjavu koja fascinira svojim antropološkim monizmom:

»Moždani živci, koji komuniciraju s cijelim [čovjekovim] sustavom, jedini su medij kroz koji Nebo može komunicirati s čovjekom i utjecati na njegov unutarnji život.«³⁷

Poznati adventistički stručnjak za mentalno zdravlje, liječnik Neil Nedley, primjer je suvremene inačice ovog stava. On upozorava na navike koje odmažu, a zagovara one koje pomažu zdravlju čeonog režnja,³⁸ podsjećajući da je to, između ostalog, »centar volje, rasuđivanja, morala i duhovnosti«.³⁹

I u adventističkom obrazovanju, premda je usredotočeno na intelekt, tjelesno učenje i kondicija shvaćaju se kao nezaobilazan dio optimalnog obrazovnog procesa. Spisi Ellen White obiluju upozorenjima o tome kako manjak brige za tijelo može umanjiti sposobnosti uma. Navest ćemo samo dva citata:

»... [intenzivno] učenje nije osnovni uzrok sloma umnih sposobnosti. Glavni uzrok je neodgovarajuća prehrana, neredoviti obroci, izostavljanje tjelesnih aktivnosti i nemarnost u pogledu nekih drugih elemenata koji se odnose na zakone zdravlja.«⁴⁰

»Oni koji se bave umnim poslom trebali bi neizostavno posvetiti pozornost svakom dijelu ljudskog mehanizma izjednačujući opterećivanje. Mudro usklađen tjelesni i umni napor držat će cijelo biće u stanju koje ga čini ugodnim Bogu.«⁴¹

Zbog ovakvog egzistencijalno i ontološki integralnog pogleda na čovjeka, Jean Zucher, jedan od rijetkih adventista koji su se ozbiljno posvetili filozofskoj antropologiji, spremno usvaja Bultmannovu izjavu: »čovjek nema *somu*; on jest *soma*«. ⁴² Tijelo za adventiste nije izvor zla. Pavlove borbe nisu sa *somom*, već sa *sarxom*⁴³ – što, slično hebrejskom *basar*, denotira slabost čovjekova postedensko stanja. U adventističkoj hamartiologiji, koja ne naučava tradicionalni Istočni grijeh (udio u Adamovoj krivnji), ovaj je koncept ključan – padom u grijeh oslabile su *sve* čovjekove sposobnosti i postale prirodno težeće grijehu i smrti. U skladu s koncepcijom cjelovitog pada, Pavao u Galacanima 5,19–21 među djela *sarxa* ubraja manje tjelesnih, a više duhovnih grijeha. Stoga čovjeku *pneuma* nije potrebna da bi ga oslobodila od *some*, nego od *sarxa*.⁴⁴ Budući da tijelo nije loše *per se*, adventisti ni na seksualnost ne gledaju kao na nešto negativno. Njihov najznačajniji akademski doprinos u području antropologije upravo je Davidsonova monumentalna studija *Flame of Yahweh: Sexuality in the Old Testament*.⁴⁵ Dualizam koji tjelesno asocira s prljavim ima dvojaku posljedicu: oni koji žele postići duhovnu veličinu, odbacuju seksualni užitak, a oni koji žele uživati u seksu, gonjeni su osjećati se kao da rade nešto prljavo. Međutim, dovoljno je zaviriti u *Pjesmu nad pjesmama* i opipati decentnu, a opet nesputanu erotičnost poezije koja opisuje egalitarno-submisivnu ljubav i žudnju između zaručnika i nevjeste. Tu nema ni riječi o reprodukciji. Radi se o čistom seksualnom užitku⁴⁶ – obnovi

edenskog ideala koji je padom u grijeh oskvrnjen zloupotrebom patrijarhalne moći. Edenski je seks holistički. To je cjelovito spajanje s ljubavnikom ili lju-

34

Osim u teoriji, ovo se sve češće prati i empirijski. Zdravlje i dugovječnost adventista bivaju temom znanstvenih studija, reportaža i popularnih časopisa kao što je *National Geographic*. Vidi: Dan Buettner, »Nove bore starenja«, *National Geographic Hrvatska*, 25 (11/2005), str. 22–27; <http://ngm.nationalgeographic.com/2005/11/longevity-secrets/buettner-text> (pristup: 27. svibnja 2015.).

35

Ellen G. White, »A Knowledge of First Principles«, *The Health Reformer*, 1 (1/1866), par. 4.

36

Vidi: Ellen G. White, *Christian Temperance and Bible Hygiene*, Good Health Publishing Co., Battle Creek 1890., str. 9.

37

Ellen G. White, *Testimonies for the Church. Volume 2* [1871.], Ellen G. White Estate, Silver Spring 2010., str. 347.

38

Vidi: Neil Nedley, *Izgubljena umetnost razmišljanja*, Preporod, Beograd 2014., str. 344–346.

39

Neil Nedley, »10 Tips for Achieving Peak Mental Performance«, <http://newstartclub.com/resources/detail/tips-for-achieving-peak-mental-performance> (pristup: 27. svibnja 2015.).

40

Ellen G. White, *Um, karakter i osobnost. Smjernice za mentalno i duhovno zdravlje*, sv. 2, ASI – Advent, Zagreb – Pula 2011., str. 11, 362.

41

Ibid., str. 357. Ovdje valja napomenuti da fraza »koje ga čini ugodnim Bogu« nije izrečena u meritornom kontekstu. Ona se okomljava na ideju da Bogu nije stalo do zdravlja ljudi. Raširen običaj u 19. stoljeću, da se smrt djece koja nisu primila odgovarajuću zdravstvenu skrb i obrazovanje pripisuje Božjoj providnosti, White naziva »hulom« i kaže da umjesto toga »Bog želi da ovi maleni žive, i prime ispravno obrazovanje« (E. G. White, *Christian Education*, str. 182).

42

Jean R. Zurcher, »The Christian View of Man: I«, *Andrews University Seminary Studies*, 3 (2/1964), str. 156–168, ovdje str. 161.

43

U dva najpoznatija Pavlova poglavlja o borbi s tijelom (Rimljanima 7 i 8), *sarx* se spominje

četnaest puta, a *soma* samo jednom. Razliku između njih Dunn je izvrsno sažeo: »*Soma* i *sarx* isprepliću se u značenju u tome što se obje mogu odnositi na fizičko tijelo, čovjeka u njegovim fizičkim odnosima. (...) Ali dok je *soma* generalno neutralan koncept, *sarx* redovno ima negativne konotacije. (...) *Soma* se može koristiti u negativnom smislu, ali se negativna konotacija uvijek daje pomoću kvalitativnog pridjeva ili fraze, (...) dok je *sarx* redovno negativan sâm po sebi bez kvalitativne fraze. (...) *Sarx* sâm po sebi znači smrtno tijelo, tijelo pod dominacijom slabosti i pokvarljivosti; (...) tijelo kojim vlada grijeh. Kada Pavao želi izraziti pejorativan kontrast, koristi frazu *kata sarka*, a ne *kata soma*.« (James D. G. Dunn, »Romans 7,14–25 in the Theology of Paul«, *Theologische Zeitschrift*, rujanj/listopad 1975., <http://www.presenttruthmag.com/archive/XXXI/31–8.htm>; pristup: 26. svibnja 2015.) Stoga »[m]i ne izlazimo iz svojih *tijela (soma)* pri uskrснуću. Umjesto toga, naša *tijela* svlače *sarx* – svoju *podložnost smrti*.« (Richard Beck, *The Slavery of Death*, Wipf and Stock Publishers, Eugene 2013., str. 10.)

44

Kod Pavla, i »*sarx* i *pneuma* su transpersonalne stvarnosti (...) koje interveniraju u ljudskom životu« (Gerd Theissen, »*Sarx, Soma, and the Transformative Pneuma*«, u: Michael Werker (ur.), *The Depth of the Human Person: A Multidisciplinary Approach*, Wm. B. Eerdmans Publishing, Grand Rapids 2014., str. 166–185, ovdje str. 172). *Sarx* je »agresivna energija«, a *pneuma* »Bog (...) energija ljubavi« (ibid.). Bez potonjeg, *soma* bi bila potpuno prepuštena hirovima pale prirode. Zato adventistička antropologija nije autonomna, nego heteronomna. No, dok kod većine kršćana to obično znači samo natprirodno djelovanje Svetoga Duha, u adventizmu heteronomnost podrazumijeva i usklađivanje s »prirodnim zakonima«, odnosno »zakonima zdravlja« koje je uspostavio Stvoritelj (vidi: E. G. White, *Ministry of Healing*, str. 227, 231).

45

Richard Davidson, *Flame of Yahweh: Sexuality in the Old Testament*, Baker Academic, Grand Rapids 2007.

46

Činjenica da opisani odnos između muža i žene ima i simboličku (tipološku) primjenu ne umanjuje romantičnu i seksualnu prirodu osnovnog, doslovnog narativa. Naprotiv, »ljubavni odnos između muškarca i žene, opisan u Pjesmi, ima sam po sebi neovisno značenje i vrijednost za potvrditi i uzdići, dok

bavnicom, postajanje »jednim tijelom«,⁴⁷ na fizičkoj i mentalnoj razini, i više od toga – na dijakronijskoj razini. Svaki seks koji nije doživotan parcijalan je i fragmentiran. Biblija ne odbacuje, nego posvećuje seks, a isto čini i s tijelom. Kada čovjek obnovi prijateljstvo i povezanost s Bogom, Zucherovim riječima, »Bog mu otvara mogućnost za promjenu smjera njegove egzistencije«. ⁴⁸ Konačni je cilj tog puta sudjelovanje u eshatološkoj obnovi čovjeka i Zemlje – sveobuhvatnoj tjelesnoj i fizičkoj obnovi kao završnom ispunjenju Kristova plana otkupljenja.⁴⁹ No, iako predstavlja temelj adventističke nade, ova eshatologija nije odsječena od sadašnjosti – svako prosvjetljenje, izlječenje i oslobađanje čovjeka, ili očišćenje zemaljskog okoliša, predukus je i zalag očekivanog novog stvaranja te cilj sadašnjeg života i obrazovanja.⁵⁰ Egzistencija u povezanosti s Bogom i u skladu s prirodnim zakonima zdravlja – ono što adventisti vole nazivati »životom u punini«⁵¹ – vodi čovjeka natrag k Edenu, *u svakom aspektu njegova bića*. To je suština adventističke antropologije.

Uzimajući u obzir ontološki zaokret u kulturnoj antropologiji,⁵² koji ju je znatno približio filozofiji i otvorio nove, svjetonazorske prilaze istraživanju ontoloških pitanja, moglo bi se bez oklijevanja reći da adventizam pruža kulturu koja sa svojim holističko-fizikalističkim pogledom na tijelo i dušu, pa čak i na Boga i nebeske stvarnosti,⁵³ predstavlja područje vrijedno buduće filozofske pažnje.

Matija Kovačević

**Bodily Ontology of the Soul and Health Reform:
Adventist Turn In Christian Anthropology**

Abstract

Following the spread of Platonic anthropology, Christianity has started, already since the 2nd century A.D., to be dominated by dualism – a trend undisturbed by somewhat more holistic Thomism, and further strengthened by Cartesianism, which distanced Christian theology and soul even further away from the body. During the 1960s, theologians have become aware of the far more positive and inclusive attitude that the Bible has towards the body. Yet, a century before, the Adventist movement was born in conditionalism such as presented by Hobbes in Leviathan (XLIV). Man does not have a soul; he is a “living soul” – a body vivified by the “breath of life” (Gen 2:7). Without the body, there is no life, nor, consequently, eternal hell. To this Adventists have also conjoined a philosophy of health reform in which the care of the body has a key role, and upon which depends man’s intellectual and spiritual wellbeing. On this foundation, they have built a rich healthcare and educational practice. This physicalist version of Christian anthropology is a unique worldview contribution to philosophy of the body and a subject worthy of academic attention.

Key words

body, soul, ontological anthropology, Adventist anthropology, Genesis, *soma*, physicalism, dualism, holism

je istovremeno ovoj ljudskoj ljubavi pridani čak i veći značaj kada, idući prema vrhuncu Pjesme (8,6), tipološki ukazuje iznad sebe na božanskog Ljubavnika. Posve drukčije od alegoričkog pristupa s njegovim maštovitim, izvanjskim i proizvoljno nametnutim značenjem stranim jasnom i doslovnom smislu teksta, Pjesma i sama poziva na tipološki pristup koji ostaje vjeran, te čak i produbljuje doslovni smisao Pjesme, prepoznajući ono što sâm tekst pokazuje – da ljudska ljubav tipizira božansku. Time je ljudskoj seksualnoj ljubavi, koja je već toliko visoko cijenjena u drugim dijelovima Pisma, ovdje odano najviše priznanje.« (R. Davidson, *Flame of Yahweh*, str. 632.)

47

Postanak 2,24. Ovo ne pretpostavlja gubitak individualnih osoba, kako upozorava i White: »Bog ne želi da se naša individualnost izgubi u drugome; on želi da posjedujemo svoje vlastite karaktere« (*The Health Reformer*, 132 (8/1877), par. 19). Postajanje »jednim tijelom« je holističko spajanje i ispreplitanje dviju osoba u jednu skladnu cjelinu, a ne njihova neutralizacija.

48

Jean R. Zurcher, *The Nature and Destiny of Man: Essay on the Problem of the Union of the Soul and the Body in Relation to the Christian Views of Man*, Philosophical Library, New York 1969., str. 162.

49

Materijalna priroda konačne obnove nedvosmisleno je izražena posljednjom rečenicom

Velikog sukoba: »Od najmanjeg atoma do najvećeg svijeta, sve – živo i neživo, u svojoj nepomučenosti ljepoti i savršenoj radosti objavljuje da je Bog ljubav.« (Ellen G. White, *Veliki sukob: konačna pobjeda dobra*, Znaci vremena, Zagreb 2013., str. 467.)

50

Vidi: Ellen G. White, *Education*, Pacific Press, Mountain View 1903., str. 15.

51

Prema Isusovoj izjavi iz Ivana 10,10. Zdravstveni časopis *Vibrant Life* izvodi svoje ime iz iste sintagme.

52

Vidi: Eduardo Kohn, »What an Ontological Anthropology Might Mean«, *Fieldsights – Theorizing the Contemporary, Cultural Anthropology Online*, 13. siječnja 2014., <http://www.culanth.org/fieldsights/463-what-an-ontological-anthropology-might-mean> (pristup: 28. svibnja 2015.).

53

Adventistički fizikalizam se »proteže [i] na Boga i nebeske prostore. (...) To je, izgleda, više od antropomorfizma ili misticizma devetnaestog stoljeća. To je više od biblijskog literalizma. Stvarnost za adventizam uistinu jest fizička – tjelesna i prostorna – sve do Božjeg prijestolja.« (Julius Nam, »A Material Church?«, *Spectrum*, 6. srpnja 2008., <http://spectrummagazine.org/node/759>; pristup: 26. svibnja 2015.) Ovakav fizikalizam bi posebno zanimljivo i izazovno bilo smjestiti u Descolin »koordinatni sustav« ontologijâ.